

**Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta**

Jiří Hempl

**Cesta k vnitřní svobodě člověka dle Evagria a Jana
Kasiána**

(Cesta k celistvému uzdravení člověka)

**The Way to Intrinsic Freedom of Man According to
Evagrius and John Cassian**

(The Way to Holistic Health of Man)

Autoreferát disertační práce

Praha, 2016

Předkladatel disertační práce: Mgr. Jiří Hempl
Doktorský studijní program: Teologie
Studijní obor: Husitská teologie

Školitel: doc. Thdr. Václav Ventura, ThD.

Oponenti disertační práce:
.....
.....
.....

Obhajoba disertační práce se koná dne

.....
v.....
na.....
.....
.....

před komisí pro obhajobu disertační práce. Předsedou komise byl jmenován

.....
**Předseda
oborové rady:**

**Děkan
fakulty:**

Titul,jméno,příjmení
UK v Praze HTF

Titul,jméno,příjmení
UK v Praze HTF

Úvod

Předkládaná disertační práce je doposud posledním zastavením na cestě mého zájmu o duševní a duchovní oblast člověka. Navazuje na mé předchozí dvě práce, které se také věnovaly vztahu mezi duševní a duchovní oblastí člověka.

První (absolventská)¹ práce z této oblasti se zabývala otázkou smyslu života v perspektivě logoterapeutického směru Viktora Emanuela Frankla. Frankl se dokázal odpoutat od čistého psychologismu a redukcionismu Sigmunda Freuda. Poukázal na skutečnost, že lidská tvorba a lidský smysl nemusí být utvářeny pouze psychodynamickými procesy. Tyto aspekty lidského života mohou být rovněž, a zejména, utvářeny lidským duchovním hnutím, které není vázáno na psychodynamické procesy. Duchovní oblast podle Frankla, zůstává ale bez odkazu na Boha. Frankl na Boha jen poukazuje a akceptuje jej u religiózně založených lidí.

Druhá (diplomová)² práce byla inspirována knihou archimandrity Hierothea s názvem *The Orthodox Psychotherapy: The Science of the Fathers*. Autor v této knize představuje

¹ HEMPL, Jiří. *Noogenní neuróza a poukaz na možnost řešení pomocí duchovní orientace: Orientace na práci s lidmi vně církve*. Sázava, 2005. Absolventská práce. TS CASD. Vedoucí práce Josef Hrdinka.

² HEMPL, Jiří. *Pravoslavná ortodoxní psychoterapie: Jiný přístup ke člověku*. Praha, 2011. Diplomová práce. HTF UK. Vedoucí práce Marina Luptáková.

učení řeckých Otců. Toto učení osvětluje existenciální problémy člověka z duchovní perspektivy. Tuto duchovní perspektivu jsem konfrontoval se třemi známými psychologickými směry: psychoanalýzou, hlubinnou psychologií a již zmíněnou logoterapií. Tyto směry se soustředí pouze na duševní problematiku člověka. Na základě vzájemné konfrontace jsem dospěl k závěru, že je nutné se zaobírat vlastním učením Otců, které v dnešní době nabízí neotřelý přístup k duševní problematice člověka.

Čili předmět zkoumání je dán. Je jím patologie duševního života z duchovní perspektivy. Předkládaná práce je pokusem postihnout vztah mezi duchovní nestabilitou a vnitřní svobodou člověka. Při studiu této problematiky se totiž ukázalo, že duchovní nestabilita velmi silně ovlivňuje svobodné prožívání člověka.

Epicentrem výzkumu je tradice pouštních Otců prezentovaná Evagriem z Pontu a Janem Kasiánem. Horizontem tradice pouštních Otců je křesťanské mnišské hnutí. Proto je také třeba vnímat mnišství jako takové. S tím souvisí potřeba vnímat otázku a pojetí askeze v antickém světě a ve světě křesťanském. Myšlenkové klima a inspirace nauky Evagria a Jana Kasiána vyplývají z dobového pozadí. V době 4. stol. n. l. utvářela myšlenkové klima antická filosofie a její představy

o vztahu člověka ke světu a k Bohu, tedy k celému kosmu. Avšak utvářející se křesťanské myšlení se zejména od 2. stol. n. l. začalo vymezovat vůči řecky orientovanému myšlení.

Způsob vyrovnávání se s řeckou filosofií neprobíhal cestou synkreze. Křesťanští myslitelé dávali dobovým pojmům křesťanský obsah. Antickou filosofií a křesťanským myšlením se zabýváme proto, poněvadž výrazně ovlivnily také myšlení pouštních Otců, tedy i Evagria a Jana Kasiána.

Kontakt mezi současným světem a dobou pouštních Otců zprostředkovává dnešnímu člověku zejména pravoslavná teologie, která vychází z řecké patristiky. Proto také vycházím z prostřehů několika současných pravoslavných teologů (J.-C. Larchet, Hierotheos (Vlachos) of Nefpaktos, J. Romanides, John Chrysostomos, Pavel Evdokimov, aj).

Tím se dostáváme ke druhé zkoumané oblasti – psychologii. Záměrem této práce není zkoumat duševní problematiku člověka z pohledu moderní psychologie. Ta se snaží interpretovat veškeré lidské stavy (tedy i ty duchovní) jako psychické procesy. Tyto interpretace duševních procesů jistě poukazují na skutečné projevy duševního života. Musí však být vnímány jako psychologický popis a zmapování toho, jak duchovní procesy člověka ovlivňují jeho duševní život.

Deskripce podaná psychologií je v této práci považována za interpretaci duchovních procesů. Nicméně zohledňují pojetí duševního života a jeho zákonitostí u S. Freuda, C. G. Junga a V. E. Frankla. Jejich postřehy totiž nemusí nutně odporovat postřehům, které nám předkládají pouštní Otcové. Nota bene, lidská podstata, tedy duševní život a jeho principy, je u každého člověka stejná. Rozdíly v reakcích a intencích jsou dány jedinečností každého z nás.

Obecně je nutno říci, že zkušenost pouštních Otců v předkládaném kontextu není na Západě příliš známa a přijímána. A pokud ano, je to spíše z řad pravoslavných autorů. A je to pochopitelné. Mnohdy se tato zkušenost vymyká metodologickému zpracování. Je to zkušenost natolik svébytná, že se nedá spoutat metodologickými vzorci, poněvadž by došlo ke značnému zredukování podstaty věci.

Co se týče stavu bádání, je třeba konstatovat, že na naší akademické scéně teprve dochází k objevování tradice pouštních Otců prostřednictvím akademických (zejména magisterských) prací. V těchto pracích dochází k expozici jednotlivých nauk. Faktem je, že větší míru pozornosti jsem zaznamenal v Kasiánově případě.³ Jakýmsi průnikem, srovnáním praxe

³ SMOLEN, Štěpán. *Bud', kde jsi: Idea mnišské stability u Jana Kasiána*. Praha, 2014. Diplomová práce. KTF UK. Vedoucí práce Josef Bartoň.

pouštních Otců a současné psychologie je moje výše zmíněná diplomová práce.

Z řad učenců, kteří se věnovali či věnují této problematice, můžeme jmenovat Gorazda Vopatrného, Václava Venturu či Tomáše Špidlíka. Avšak k dané problematice není k dispozici práce v českém jazyce, jež by pro mne byla skutečně užitečná. Z cizojazyčné literatury se v tomto směru lze zastavit u třech autorů, kteří mi byli nápomocní při zpracovávání tématu. Prvním autorem je již zmíněný archimandrita Hierotheos svou (také již jmenovanou) knihou. Druhým autorem je arcibiskup John Chrysostomos svou knihou *The guide to Orthodox Psychotherapy. The Science, Theology, and Spiritual Practice Behind It and Its Clinical Applications*. V této knize autor poukazuje na možné propojení učení křesťanského východu a moderní psychologie. Tato kniha mi byla spíše inspirací, podnětem a zdrojem odvahy k sepsání tohoto tématu.

Vzhledem k tomu, že jádrem této práce je vlastní nauka pouštních Otců, výraznou pomocí mi byl patrolog Jean-Cloude Larchet, který svými dvěma knihami (*Thérapeutique des maladies mentales: l'expérience de l'Orient chrétien des premiers siècles* a *Thérapeutique des maladies spirituelles: une introdu-*

KUNCOVÁ Iva, *Duchovní nauka o neřestech v díle Jana Kasiána*. Olomouc, 2006. Diplomová práce. CMF UPOL. Vedoucí práce Václav Ventura.

ction à la tradition ascétique de l'Eglise orthodoxe) poukazuje také na to, jak myšlenky Otců velmi výrazně vypovídají o duševní problematice člověka. Tyto myšlenky následně konfrontují s moderní psychologií.

A pakliže v oblasti pastorální psychologie lze zaznamenat pokusy o zohlednění Evagriovy či Kasiánovy nauky, pak jde více méně pouze o poukaz na možné vnímání hříšného stavu člověka a způsobu terapie. Avšak do hlubší roviny tyto pokusy nejdou.

Pohnutkou k sepsání této práce mi nebyla expozice Evagriovy či Kasiánovy nauky. Cílem této disertační práce byla expozice jejich výpovědí o vztahu duchovního aspektu k aspektu duševnímu, tedy poukázání na duševní problém člověka z duchovní perspektivy a na možnosti terapie.

Důvodem sepsání práce je pohnutka nalézt praktický způsob pomoci člověku v jeho existenciálních problémech. Proto se výběr literatury spíše zaměřoval na knihy či texty, které osvětlují duševní problém z hlediska duchovní perspektivy v Evagriově či Kasiánově pojetí. Nauku těchto autorů jsem vnímal jako zarámování jejich pojetí duchovní nestability člověka. Taktéž jsem z této perspektivy hleděl na práce, které se věnovaly Evagriovi či Kasiánovi.

Výběr literatury byl tedy veden tímto zájmem. Literaturu k tématu rozdělují na prameny, primární zdroje a sekundární zdroje. Za prameny považují veškeré texty z doby patristiky. Může vzniknout dojem, že spíše než myšlenky Evagria či Jana Kasiána sledují myšlenky někoho jiného. Není tomu tak. Je nutné si uvědomit, že daný problém byl vždy aktuální a reflexe jiných autorů napomáhají k lepšímu porozumění danému tématu.⁴

Primární literaturu vnímám jako zdroj informací o době a dobovém myšlení. Napomohla mi k zorientování se v základních tématech a pomohla mi najít perspektivu pro vnímání myšlenek Otců v kontextu jejich doby. Velkým přínosem byl pro mne v tomto ohledu již zmíněný autor Jean-Claude Larchet, který ve své knize *Thérapeutique des maladies spirituelles* podal velmi hutný soubor myšlenek o patologii duchovních nemocí.

Již zmíněný Hierotheos si všímá, jak patologie duchovních poruch ovlivňuje duševní a intelektuální život člověka. Knihy Antoiného Guillaumonta, Augustina Casidaye a Rudolfa Sinkewicze mi napomohly nahlédnout do života a myšlení nejen Evagria, nýbrž i Jana Kasiána. Rudolf Sinkewicz ve své knize

⁴ Pracoval jsem zejména s edicemi: *Sources chretiennes*, *Patrologia Graeca*, *Patrologia Orientalis*, *Philokalia*.

Evagrius of Pontus: The Greek Ascetic Corpus podává také anglický překlad některých Evagriových děl.

Z českých autorů mi byli nápomocni především Tomáš Špidlík a Václav Ventura. Špidlík napsal velmi hutný kondenzát spirituality křesťanského východu v několika svazcích s hlavním názvem *Spiritualita křesťanského východu*. Václav Ventura se ve své knize *Spiritualita křesťanského mnišství* pro změnu zevrubně zabývá nejen historickým vývojem mnišství, ale také myšlením a naukou jednotlivých postav mnišství, včetně jejich myšlenkových zdrojů.

Předpoklady

Základním východiskem pro zpracování daného tématu je perspektiva biblické antropologie. Zejména jde o text z Gen 1, 26, kde se hovoří o člověku stvořeného k obrazu Božímu a k Jeho podobě. Tento text, který poukazuje na orientaci člověka a smysl jeho života, který mu byl dán hned od počátku. S tímto je také spojena vzpoura a pád člověka (Gen 3). Text ukazuje na situaci, kdy se člověk odděluje od svého původního zacílení. Toto oddělení mu pak způsobuje existenciální potíže. Výchozím předpokladem této práce je tedy zkušenost, kterou člověk zažívá a způsob, jak tuto situaci řeší.

Hovoříme sice o uzdravení člověka jako o očištění, obnově a návratu do přirozeného stavu, avšak musíme kriticky přiznat, že neznáme skutečný přirozený stav člověka. Současný člověk zažívá svou existenci v podmínkách po pádu do hříchu. Je tak třeba mluvit spíše o proměně lidské přirozenosti do stavu, v němž může být lidská přirozenost zneužívána. Může tak docházet k negativnímu ovlivnění chování a jednání člověka.

V tomto smyslu, v souvislosti s celistvým uzdravením člověka, hovoříme o očištění od vášní. Dochází tak k proměně lidské přirozenosti do takového stavu, v němž přirozené dispozice člověka nezneužívají jednotlivá duševní hnutí ani přirozené lidské potřeby ke svému potěšení. Ideální přirozený, svobodný život, kdy člověk není zotročován vášnivými tendencemi své přirozenosti, je projektován do života Adama před jeho vzpourou vůči Bohu.

Z formálního hlediska je třeba říci, že tato práce nechce řešit to, jakým způsobem probíhá pastorální práce s lidmi dnes, neboť by se v takovém případě jednalo o práci, která by spíše zůstala na povrchu a nic nového by nepřinesla. Nikoli. Práce se ptá po jádru duchovní nestability. Tuto otázku mohou zodpovědět pouze ti, kteří koncipovali a položili základy duchovní terapie. Teprve pokud dovolíme, aby promluvili ti, kteří stojí u

zrodu této nauky, domnívám se, že můžeme nejenom porozumět, ale také adekvátněji pomoci dnešnímu člověku.

Tématem práce je celistvé uzdravení člověka. Ačkoli stěžejním tématem této práce je primárně vztah mezi duchovní a duševní oblastí člověka, přeci jenom tento vztah má výrazný vliv také na tělesnou oblast a obráceně. Hovoříme-li o duchovním stavu člověka, pak vězme, že konečné důsledky lze pozorovat i v tělesné oblasti. A obráceně, náš postoj ke své tělesnosti ovlivňuje naše duchovní rozpoložení. Ukazuje se totiž, že jádrem celistvého zdraví je především duchovní stav člověka, který v posledku ovlivňuje náš postoj k tělesnosti.

V této práci vycházíme z pojetí dvou stěžejních autorů, kteří položili ucelené základy a předpoklady duchovní terapie. Stěžejní důraz je kladen na Evagriovy myšlenky. Je to celkem pochopitelné, neboť se jedná o prvního teoretika této nauky. Mnohé čerpal z řecké filosofie, křesťanského filosofického myšlení a od pouštních Otců. Jan Kasián, jeho žák, tuto nauku a myšlenky přebírá. Kasiánův přínos je patrný zejména v popisu různých přístupů k jednotlivým vášním a jejich uzdravení, což u Evagria není tak častý jev.

Duchovní terapie, prezentovaná těmito autory, je inspirovaná asketickým životním stylem pouštních Otců. Otcové byli k tomuto životnímu stylu inspirováni filosofickými směry an-

tické doby. Abychom tedy porozuměli křesťanskému asketismu, je zapotřebí stručně zmapovat podstatu a pojetí askeze v antickém filosofickém myšlení a následně v tehdejší myšlení křesťanském

Ačkoli se celá práce zabývá mniško-asketickou naukou, jednotlivé principy lze vztáhnout i na současného člověka, který žije ve městě a vede rodinný život. Jednotlivé principy, které jsou v práci uvedeny, mohou být přínosnými pro každého člověka. U pouštních Otců je zajímavé právě to, že jejich metoda opravdu proměňovala lidi. Lze říci, že duchovně uzdravovala, a tak mohla připravit lidi ke konečnému sjednocení s Bohem (řec. θέωσις). Přírozeným důsledkem této proměny bylo nalezení vyrovnaného duševního stavu člověka.

Po stránce metodologické jsem zvolil převážně práci s pojmy, které oba autoři používají k popisu této zkušenosti. Aby nedošlo k zastření vlastní výpovědi zkušenosti, pojmy pouze analyzuji na pozadí tehdejší doby, jejich křesťanského významu a následně pojetí našich autorů. Avšak pouze do té míry, aby nám osvětlili smysl, nikoli aby zahltili vlastní zvěst zkušenosti pouštních Otců. S texty (v rámci jejich dobového a myšlenkového prostředí) jsem pracoval tak, abych z nich vytěžil co nejvíce principů, které je možné uplatnit i v dnešní době

u člověka, který se pohybuje ve městech, ve společnosti či v rodinném kruhu.

Čtenáři může na mysl vytanout otázka, jak se autor této práce vyrovnává s askezí a vztahem duše a těla u Otců. Tato otázka je zcela na místě. Asketické texty mohou být čteny a interpretovány víceméně s patričním despektem vůči tělu, navzdory tomu, že Otcové zdůrazňují vztah těla a duše. Samotné texty takové čtení umožňují. V této práci jsou příslušné texty čteny a interpretovány tak, aby z nich byly zřetelné principy, které napomáhají k vyváženému poměru mezi tělem a duší (a duchem). Nejen k duši a duchu je nezbytné zaujmout pozitivní vztah, ale také i k tělesnosti člověka, k tělu. Jedině pouze za této podmínky můžeme hovořit o celistvém uzdravení člověka.

Obsah a struktura práce

Práce obsahuje sedm kapitol. Každou z nich lze považovat za samostatnou, avšak kapitoly na sebe přirozeně navazují.

První kapitola se zabývá historickými souvislostmi. Je možné ji rozdělit na tři větší celky.

První část první kapitoly je věnována dobovému a myšlenkovému pozadí, které mělo vliv na utváření křesťanské askeze.

Druhá část první kapitoly je věnována myšlenkovým předpokladům a nejdůležitějším zdrojům egyptského křesťanského myšlení. Tato analýza slouží k porozumění jemným nuancím a rozdílům mezi askézí pěstovanou filosofickými školami a askézí křesťanskou.

Třetí část první kapitoly se zabývá životy Evagria a Jana Kasiána. Poukazuje na klíčové mezníky jejich životů se zřetelem zvláště na jejich pobyt v egyptské poušti. Následně dochází k představení jejich literární činnosti.

Druhá kapitola se věnuje antropologickým předpokladům celistvého zdraví člověka. Kapitola vychází z antropologické nauky těchto autorů. Je tak rozdělena do čtyř částí.

První část druhé kapitoly uvádí čtenáře do podstaty celistvého zdraví člověka. Druhá část kapitoly je věnována duchovnímu centru člověka a duchovnímu orgánu *nous*. Je zde poukázáno na klíčové momenty duchovního života člověka. Tato část se zabývá základním existenciálním aspektem lidské bytosti. Člověk je přirozeně orientován na Boha. Jestliže je tato přirozená orientace narušena, nastává duchovní rozklad člověka, s vlivem na jeho duševní oblast.

Tímto se dostáváme ke třetí části téže kapitoly, která je věnována Evagriově nauce o duši. Evagrius ve své nauce vychá-

zí z platónského a aristotelského pojetí. Tím, že rozlišil trojí hnutí duše (touživé, vznětlivé, rozumové), poukázal na jednotlivá hnutí člověka a identifikoval jejich charakter.

Čtvrtá část této kapitoly je věnována vztahu ducha a těla, který z větší části řeší Jan Kasián. Duch má jiné potřeby než tělo. Mnohdy jsou jejich potřeby v protikladu. Kasián tento problém zohledňuje se zřetelem na svobodnou vůli, která se jaksi zmítá mezi těmito protichůdnými touhami. Ptá se tedy, jak lze dospět k bodu, kdy obě hnutí nebudou v protikladu. Řešení nachází Kasián v sebeovládání.

Třetí kapitola se zabývá podstatou vášnivého stavu, jeho vznikem a důsledky. V kapitole zohledňují filosoficko-křesťanské pojetí vášni a vášnivého stavu. Posléze se orientují na chápání tohoto stavu u Evagria a Kasiána.

V Evagriově pojetí jde o vášně (řec. πάθος), které způsobují vnitřní utrpení člověka a zotročující stav smýšlení, které má vliv na jednání a chování. V Kasiánově případě hovoříme o jakýchsi chybách či překážkách, které brání člověku, aby mohl dojít ke konečnému cíli (lat. *vitium*).⁵ Ve zbytku třetí kapitoly

⁵ Kasián ale také zná a používá latinský pojem *passio*, jímž vyjadřuje negativní působení neřestí.

se zabývám důsledky vášnivého stavu, kterými jsou myšlenka a démonské působení.

Stěžejní, čtvrtou, kapitolu tvoří samotná charakteristika ohnisek duchovní nestability. V této kapitole je rozpracována charakteristika jednotlivých vášní, které plynou z volního jednání člověka a mají vliv na jeho duševní stav. Jde o tato ohniska: nestřídmost, smilstvo, lakomství, hněv, smutek, akédii, marnou slávu a pýchu.

Proto se v následující, páté, kapitole této práce zabývám tím, jak se lze pomocí nauky Evagria a Jana Kasiána od těchto vášnivých ložisek duchovní nestability očistit. Tento přístup je reflektován na pozadí praxe pouštních Otců a pravoslavné tradice. Avšak tomuto popisu předchází analýza povahy terapie, která je inspirována také filosoficko-křesťanským pojetím tehdejší doby.

V šesté kapitole je charakterizován stav, k němuž má vést tento druh terapie. Je zde tak uveden popis stavu, který Otcové považují za zdravý duševní stav (řec. ἀπαθεια ψυχῆ, lat. *punitas cordis*), který je předpokladem konečného sjednocení

člověka s Bohem (θέωσις). Stejně tak je v této kapitole uvedeno, že tento stav umožňuje také duchovně vést druhé.

Poslední, sedmou, kapitolu bychom mohli vnímat jako vyústění této práce. Jde v podstatě o shrnující reflexi celého obsahu. Především jde o poukaz na možnosti a způsob aktualizace praxe pouštních Otců pro dnešní dobu, dobu 21. století. V této kapitole si všímáme mnišského způsobu života, pobytu na poušti, hésychastické techniky a ptáme se po jejich oprávněnosti a možnosti uplatnění v dnešní době.

Ve druhé části této kapitoly se pokouším o jakési srovnání praxe pouštních Otců se současnými humanitními vědami v rámci pastorační péče. Ptám se po podstatě a náplni praxe pouštních Otců a pastorační péče (popř. pastorální psychologie). Ptám se rovněž po tom, co by měla ve skutečnosti pastorační péče obsahovat (předpoklady, cíle, metodika) a jaké předpoklady by měl mít ten, který duchovně vede druhé.

Teoretický a praktický přínos disertační práce

Lze se přirozeně zeptat: Jaký užitek má studium textů Evagria a Jana Kasiána? Odvážuji se říci, že velký a nadmíru důležitý. Jde především o neotřelý způsob pojetí duševního problému člověka. Současná pastorální psychologie se sice

zabývá problémy člověka, ale jejím hlavním zájmem je hledání způsobu, jak pomoci člověku s duševními problémy.

Pokud se pastorální psychologie ptá po příčině duševního problému, velmi často zůstává slepá k duchovnímu problému, který paradoxně může být klíčovým činitelem duševní nemoci. Pastorální teolog se má tázat na existenciální projev člověka. Člověku s teologickým vzděláním nepřísluší zabývat se otázkami, které spadají do kompetence jiného odborníka.

Pastorální teolog či pastorální psycholog se setkává s člověkem v kontextu jeho somatické, duševní a sociální situace. To u něj přirozeně vyvolává potřebu zabývat se i pomocnými vědami, které mají napomoci komplexní péči o člověka. Mezi mnohými vědami, které napomáhají k porozumění člověku, nacházejí i psychologii, psychoterapii či psychiatrii, popř. pedagogiku. Jde o samostatné obory, avšak teologie je používá ke svému účelu. S jejich pomocí chce porozumět, a tím efektivně pomoci člověku na jeho cestě k Bohu.

Oproti humanitním profesím křesťanská péče o duši vychází z odlišných antropologických východisek a sleduje také jiné cíle. Proto musí koncipovat svou metodologii jinak a musí zmíněné vědní oblasti vnímat v adekvátním světle. Existuje totiž nebezpečí psychologizace duchovního života člověka.

Pastorální teolog být tedy velmi ostražitý, aby nepodlehł přečenoování humanitních zmíněných věd. Podstata a výsada pastorálního teologa či pastorálního psychologa s křesťanskými výchozími předpoklady tkví ve schopnosti vnímat existenciální obtíže člověka z duchovní perspektivy. Má nejen právo, nýbrž i povinnost vést člověka k tomu, aby vnímal svou životní situaci ve vztahu k Bohu, coby poslední instanci svého života.

V dnešní době vládne velké riziko sekularizace pastorální péče, zejména ze strany psychologie a psychiatrie. Jistě, jejich poznatky o duševním životě jsou přínosné a pomáhají pastorálnímu teologovi rozklíčovat jednotlivé aspekty duševního života jedince. Pastorální teolog ale musí mít na paměti, že humanitní vědy nemusí zodpovídat otázku po příčinách duševních obtíží.

Tato práce má tedy potenciál rozvířit diskuse ohledně podstaty pastorální péče. Zajisté bude řečeno, že cílem pastorální péče je společenství s Bohem, přivést člověka k Bohu. A právě v tom je háček. Mohou se otevřít diskuse ohledně kompetenci pastorálního teologa či psychologa, kněze a duchovního otce. Stejně tak může vyvstat diskuse ohledně metod, s nimiž má pracovat pastorální teologie. Otázka je vznesena také nad tím, k čemu, k jakým úkonům je pastorální teolog

nebo kněz v oblasti pastorační péče uschopněn. Dalším důležitým a velkým tématem je vztah mezi duchovní a duševní oblastí. Tato práce tak zdůrazňuje reflexi toho, zda se i samotná pastorační aktivita neorientuje spíše na duševní problematiku, přičemž onen duchovní problém může přehlížet.

Na poli interdisciplinárním je pak tato práce přínosem k otevření horizontu a dialogu s humanitními vědami. Je pak na odbornících z oblasti teologie (patristiky, pastorální psychologie), psychologie, psychoterapie, antropologie popř. filosofie, aby zahájili společný dialog při hledání odpovědí na otázky, které klade existenciální problém člověka, a na které doposud nebyly nalezeny odpovědi kvůli myšlenkovému paradigmatu, které v současné vědecké diskusi vládne.

Domnívám se, že tato práce má také potenciál nastolit nové otázky, na něž je zapotřebí najít odpověď. Tradice pouštních Otců skutečně skrze svou zkušenost ukázala, že řešení existenciálního problému člověka existuje. Toto řešení spočívá především v duchovní oblasti. Tedy ve volném rozhodnutí člověka (v závislosti na jeho duševních schopnostech) ve vztahu k sebeovládání a v proměně nepřirozeného vztahu k sobě samému a svým potřebám, které také ovlivňují vztah ke světu, k bližním a k Bohu. Práce se soustředila výhradně na jedince bez vztahu ke společnosti. Avšak bylo to dáno tím, že promě-

na, tj. správa světa, k níž jsme pověřeni Bohem, je závislá na duchovním stavu člověka.

Její přínos se může projevit také v osobním praktickém životě člověka. Ona vnitřní protavenost myšlenek Otců může skutečně člověka přivést k zamyšlení nad vlastním životem. Otcové nabízí zrcadlo i současnému člověku, jenž hledá vnitřní pokoj, který by jej osvobodil od vnitřních či vnějších tenzí. Nabízí mu cestu, na niž lze takového stavu dosáhnout.

Není to cesta jednoduchá. Je to tvrdá práce se sebou samým v oblasti duchovní (práce s myšlením) i tělesné (sebeovládání). Otcové apelují především na to, aby člověk při hledání vnitřního pokoje, který může nastolit jedině Bůh, hleděl na Boha a spoléhal na jeho pomocnou ruku. Tato zkušenost pak může být inspirací pro druhé lidi.

Seznam publikovaných prací

1. HEMPL, Jiří. Apatheia jako praktický aspekt mileniálního myšlení v tradici pouštních Otců. In VOJTÍŠEK, Zdeněk (ed.). *Apokalypsa nebo transformace? Mileniální koncepce v minulosti i současnosti*. Praha: Dingir, 2014, 424 s. ISBN 978-80-86779-39.
2. HEMPL, Jiří. *Role obrazu Božího a podoby v celistvém uzdravení člověka*. In KLIMEŠ, Jiří (ed.) *Jednota v mnohosti*, Olomouc 2014, Forum Velehrad X., Refugium, Olomouc 2014, ISBN 978-80-7412-192-0.
3. HEMPL, Jiří. *Pod maskou se skrývá osoba*. In VEVEŘKOVÁ, Kamila, Jan B. LÁŠEK a Jiří LUKEŠ (eds.). *Svět pro příští generace: zápasy současné teologie o realizaci zvěsti radosti a naděje pro tento svět* [online]. Chomutov: L. Marek, 2014 [cit. 2016-02-04]. ISBN 78-80-87127-75-9. Dostupné z: <http://www.htf.cuni.cz/HTF-565-version1-svetpropriisticgenerace2014.pdf>.
4. HEMPL, Jiří. *Pojetí Božího království u Evagria a Jana Kasiána* (recenzní řízení).
5. HEMPL, Jiří. *Přínos nauky Evagria a Jana Kasiána k porozumění duševního zdraví člověka*. (v tisku).

Nejdůležitější prameny

Evagrius Pontský

1. Antirrhethikos. In DISINGER, Luke. *Evagrius: Gnostikos and Kephalaia Gnostika*. Dysinger Luke. *Monastic Spirituality Self-Study*. Valyermo (CA) : Saint Andrew's Abbey, c1990, last ed. 23. 7. 2010 [cit. 2015-01-25]. Dostupné z: http://www.ldysinger.com/Evagrius/07_Antirrheth/00a_start.htm.

2. *De Oratione*. In PG 79, 1165A – 1200C. (angl. překl. SINKEWICZ, Rudolf. *Evagrius of Pontus: The Greek Ascetic Corpus*. 1. publ. in paperback. Oxford : Oxford University Press, 2006. s. 183 - 209. ISBN 978-019-9297-085).
3. *Le gnostique ou a celui qui est devenu digne de la science*. Trad. et notes Guillaumont Ant. et Guillaumont Claire. Sources Chretiennes, SC 356. Paris : Cerf, 2-204-03190-9.
4. *Les six centuries des „Kephalaiia gnostica“ d'Évagre le Pontique*. Ed. Guillaumont Antoine. Patrologia Orientalis, PO 28,1. Paris: Firmin-Didot, 1958. (angl. překl.: DISINGER, Luke. *Evagrius: Gnostikos and Kephalaiia Gnostika*. Dysinger Luke. *Monastic Spirituality Self-Study*. Valerimo (CA) : Saint Andrew's Abbey, c1990, last ed. 23. 7. 2010 [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: http://www.ldysinger.com/Evagrius/02_Gno-Keph/00a_start.htm).
5. *Sur les Pensées*. Trad. et notes Paul Gehin. Sources Chretiennes, SC 438. Paris : Cerf, 1998. s. 348. ISBN 2-204-06081-X.
6. *Rerum monachorum rationes*. In PG 40, 1252D – 1264C. (angl. překl. SINKEWICZ, *op. cit.*, s. 4 – 11).
7. *Logos pros Eulogion monachon*. In PG 79, 1093D – 1140A. (angl. překl. In: SINKEWICZ, *op. cit.*, s. 29 – 59).
8. *Peri októ pneumatón tés ponéras*. In PG 79, 1145A – 1164D. (angl. překl. In: SINKEWICZ, *op. cit.*, s. 73 – 90).
9. *Traité pratique ou Le Moine I*. Trad. et notes. Guillaumont, Antoine et al. Sources Chretiennes, SC 171. Paris : Cerf, 1971, 771 s.

Jan Kasián

10. *Conférences I* (livre I - VII). Trad. et notes. E. Pichery. Sources chretiennes, SC 42. Paris: Cerf, 1955. (angl. překl. The Conferences of John Cassian, transl. A. Gibson. In Sulpitius Severus; Vincent of Lérins; John Cassian. In *A Select Library of Nicene and Post-Nicene Fathers of Christian Church*, Series II, vol. 11. (s. 291 – 545). [Repr.]. Edinburgh : T&T Clark, 1991. ISBN 08-028-8125-4.)
11. *Conférences II* (livre VIII – XVII). Introd., trad. et notes Michael PETSCHENIG et E PICHERY. Sources Chretiennes, SC 54bis. Paris : Cerf, 2008 - 2009. ISBN 978-2-204-091114-2.
12. *Conférences III* (livre XVIII – XXIV). Introd., trad. et notes E. PICHERY. Sources Chretiennes, SC 64, Paris : Cerf, 2006. 256 s. ISBN 2-204-03417-7.
13. *Institutions cénobitiques*. Introd., trad. et notes J. – C. Guy. Sources chretiennes, SC 109. Paris : Cerf, 2001. ISBN 2-204-06892-6. (čes. překl.: KASSIÁN, Jan. *Zvyky cenobitů a léky na osm základních neřestí*. 1. vyd. Praha: Benediktinské arcioptství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2007-2008, 2 sv. ISBN 978-80-86882-06-2).

Primární literatura

14. CASIDAY, Augustine. *Evagrius Ponticus*. New York : Routledge, 2006, 250 s. ISBN 04-153-2447-5.
15. CASIDAY, Augustine. *Tradition and Theology in St John Cassian*. New York : Oxford University Press, 2007, xiv, 303 s. ISBN 978-019-9297-184.
16. GUILLAUMONT, Antoine. *Un philosophe au désert: Évagre le Pontique*. Paris : J. Vrin, 2004, 430 s. ISBN 27-116-1683-5.

17. GUILLAUMONT, Antoine. *Traité pratique ou Le Moine I: Introduction*. Trad. et notes. Guillamont, Antoine et al. Sources Chretiennes, N° 170 Paris : Cerf, 1971. s. 470.
18. HIEROTHEOS, (Vlachos) of Nafpaktos. *Orthodox Psychotherapy: The Science of the Fathers*. Levadia [Levadhia, Greece] : Birth of the Theotokos Monastery, 1994. 369 s. ISBN 96-070-7027-5.
19. CHADWICK, Owen. *John Cassian*. 2nd ed. London : Gambridge University Press, 1968. 170 s. SBN 521-24607-6.
20. LARCHET, Jean Claude. *Thérapeutique des maladies mentales: l'expérience de l'Orient chrétien des premiers siècles*. Paris : Editions du Cerf, 1992, 180 s. ISBN 22-040-4518-7.
21. LARCHET, Jean Claude. *Thérapeutique des maladies spirituelles: une introduction à la tradition ascétique de l'Eglise orthodoxe*. 7e éd. Paris : Les Editions du Cerf, 2013, 848 s. ISBN 978-220-4055-307.
22. SINKEWICZ, Rudolf. *Evagrius of Pontus: The Greek Ascetic Corpus*. 1. publ. in paperback. Oxford : Oxford University Press, 2006, 416 s. ISBN 978-019-9297-085.
23. STEWART, Columba. *Cassian the Monk*. New York: Oxford University Press, 1998, (Oxford Studies in Historical Theology), xv, 286 s. ISBN 01-951-1366-7.
24. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu: systematická příručka*. 1. vyd. (v nakl. Refugium). Velehrad : Refugium Velehrad-Roma, 2002, 614 s. ISBN 80-860-4584-6.
25. VENTURA, Václav. *Spiritualita křesťanského mnišství. 1, Od prapočátků po svatého Jana Zlatoústého*, 1. vyd. Praha : Benediktinské arcioptství svatého Vojtěcha a svaté Markéty v Břevnově, 2006, 348 s. Pietas benedictina; 11. ISBN 80-86882-03-9.

Summary

The aim of this dissertation is to highlight the fact that mental disorders can also have a spiritual cause. This thesis is based on an assumption that the spiritual condition of a person is expressed by mental manifestations of man. The research focuses mainly on the spiritual condition of man, that influences the holistic health of man. If we speak of a physical treatment or mental disorders treatment we can also speak about spiritual healing. It focuses on the treatment of a spiritual pathology of man. The research in this dissertation was inspired by a living praxis of desert Fathers of 4th century AD. This dissertation aims to present this concept to a man of the 21st century.

This topic is based on the texts of the first theorists of the Christian ascetic life - Euagrios and John Cassian. Their doctrine has psychoanalytical and depth psychological insights into the spiritual dimension of man. They point out that the main cause of mental disorders of a man is based on the temptation for him to succumb to sensual pleasure arising from satisfying the natural needs of man. This leads to a gradual alienation from God. The temptation to succumb to sensual pleasure is a consequence of a voluntary decision of a man to agree

with the pleasure. As a consequence a man gets into an impassioned state. This state enslaves him inwardly and forces him compulsively to search mainly for sensual pleasure. It transforms the mental state of man and it can also lead to a growth of mental problems. The basic symptoms of this state are called passions or vices (πάθος or *vitium*). Here is their typology: gluttony, fornication, avarice, sadness, anger, acedia, vain glory, and pride.

The treatment (or therapy) of the spiritual condition of man consists of purifying (πρακτικὴ or *actualis disciplina*) from the impassioned state of man, and of a negative thinking that enslaves him as well. It is about both learning self-control and reflection of one's thinking under the guidance of the spiritual father. The purpose of this treatment is the transformation of natural corporal and mental dispositions of man. This transformation leads to a balanced state of the soul (called as ἡ πάθεια ψυχῆς or *puritas cordis*). This state is a precondition for deification of man (θέωσις), which means to be in communion with God.

This research is based mainly on the understanding of a historical and ideological context of the birth of Christian monasticism. Despite the fact that the texts of these authors are primarily written for monks, the aim of this dissertation is to

read these texts the way that could be beneficial to people who live in a society, marriage or a family life in the 21st century.

The dissertation consists of seven chapters. The first chapter is devoted to the historical contexts of Christian monasticism and its intellectual resources. The second chapter analyzes the anthropological assumptions of Euagrio's and John Cassian's doctrine. The next three chapters deal with the spiritual pathology of man. They describe a growth of impassioned state, the typology and the way of spiritual therapy.. The sixth chapter is devoted to a description of a transformed mental state (αυπαρξία yuch/j or *puritas cordis*). In the seventh chapter there is a discussion on the practice of the desert Fathers, the contemporary humanities and a pastoral care.

The conclusion of this research shows the principles of the authentic experience of the desert Fathers. These principles can also be applied to people who live in the 21st century. The inner core of both the spiritual and the mental health lies primarily in a self-control and work with own thoughts. A man who lives in a state ἀπάθεια ψυχῆς or *puritas cordis* is not enslaved by conditions that can distract him. Finally, it is important to be oriented to God despite of the circumstances of life.

This dissertation has at least two contributions. The first nowadays, there is a danger of secularization of pastoral care by the humanistic sciences. In spite of the fact their knowledge about mental life is important and useful. They help to understand the basic principles of the mental life of man, the results or descriptions of these disciplines cannot be considered as exhaustive. The researched issue has to open another other views about mental disorders to humanistic sciences. The second potential is to open a discussion about the proper subject of pastoral care. This leads to the use of a different methodology in the pastoral care. People practicing pastoral care must be aware of this fact.

BIBLIOGRAFICKÁ IDENTIFIKACE

Anotace

Práce se zabývá duchovním stavem člověka, který ovlivňuje celistvé zdraví člověka. Vlastní téma práce vychází z nauky prvních teoretiků křesťanského asketického života 4. st. n. l., Evagria a Jana Kasiána. Jejich nauka má psychoanalytické a hlubiněpsychologické vhledy do duchovní dimenze člověka. Léčba duchovního stavu člověka spočívá v očišťování od vášnivého stavu a negativního myšlení, které člověka zotročuje. Vlastní jádro jak duchovního tak duševního zdraví spočívá v sebeovládání a v práci s vlastními myšlenkami.

Klíčová slova: nous, apatheia, vášně, neřest, srdce, logismos, duše, očištění, askeze, pouštní Otcové.

Annotation

The research focuses mainly on the spiritual condition of man, that influences the holistic health of man. This topic is based on the texts of the first theorists of the Christian ascetic life of 4th century AD, Euagrios and John Cassian. Their doctrine has psychoanalytical and depth psychological insights into the spiritual dimension of man. The treatment of the spiritual condition of man consists of purifying from the impassioned state of man. The inner core of both the spiritual and the mental health lies primarily in a self-control and a work with own thoughts.

Keywords: nous, apatheia, passion, vice, hearth, logismos, soul, purifying, ascesis, desert Fathers